

s. Teresa Obolevitch

Słowo wstępne

Czym jest wiara? Jaki jest stosunek rozumu do wiary? Pytania te od dawna znajdowały się w polu dociekań filozofów i teologów, ludzi wierzących i tych, którzy nie uznają istnienia Boga bądź zawieszają sąd na temat rzeczywistości ostatecznej. Zupełnie niedawno na polskim rynku wydawniczym pojawiły się dwie pozycje, które dostarczyły nowego impulsu do dyskusji nad istotą i znaczeniem wiary. Pierwsza z nich (w porządku chronologicznym) to *Racjonalność wiary* ks. Stanisława Wszółka¹. Autorem drugiej książki, zatytułowanej *Granice niewiary*, jest znany logik i filozof, profesor Uniwersytetu Jagiellońskiego, Jan Woleński².

Obydwie prace rozpatrują zagadnienie wiary z odmiennych perspektyw. Myślą przewodnią publikacji S. Wszółka jest teza, że „wiara, czymkolwiek jest więcej, jest także *użyciem rozumu*” (s. 11, 81, 91, 153, 195). Przeciwwstawiając się znanym tendencjom (często panującym także w powszechnej świadomości) sprowadzenia wiary do fenomenu pozaracjonalnego (np. uczucia czy doświadczenia) autor broni tezy, iż element *ratio* jest nie tylko potrzebny wierze, lecz że należy on do istoty aktu wiary – stąd pochodzi sugestywny tytuł książki.

¹ S. Wszółek, *Racjonalność wiary*, Wydawnictwo Naukowe PAT, Kraków 2003. W 2005 roku ukazał się rosyjski przekład książki (С. Вшолек, *Рациональность веры*, пер. Т. Оболевич, ВБИ, Москва 2005).

² J. Woleński, *Granice niewiary*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2004.

Praca J. Woleńskiego nie zawiera bezpośredniej polemiki z *Racjonalnością wiary*, chociaż wiele głoszonych w niej twierdzeń radykalnie różni się od stanowiska ks. S. Wszółka (wystarczy wspomnieć, iż religia została tu potraktowana wyłącznie jako fakt społeczny). Zdaniem autora *Granic niewiary*, który broni racjonalności agnostycyzmu, nie istnieją niepodważalne przesłanki, które pozwoliłyby na przeprowadzenie rzetelnego dowodu istnienia (bądź nieistnienia) Boga, tj. dowodu wolnego od błędu formalnego, lub materialnego (w tym przypadku oprócz błędów formalnych jeszcze przesłanki są nieprawdziwe!). Ostatecznie Woleński stwierdza, że „jest rzeczą niemożliwą, by niewiara miała charakter totalny. Trzeba więc w coś wierzyć, aczkolwiek niekoniecznie w sensie religijnym” (s. 8). Klauzula następująca po słowie „aczkolwiek” jest w kontekście książki ważna. Wobec braku dowodów na istnienie Boga oraz znanych trudności towarzyszących postawie teistycznej (np. odwiecznego problemu istnienia zła w świecie) autor *Granic niewiary* uznaje za bardziej uzasadnioną (racjonalną?) postawę niewiary w Boga.

Nic dziwnego, że obie książki znalazły swoich czytelników w filozoficzno–teologicznym środowisku związanym z PAT w Krakowie. Niniejszy numer specjalny *Semina Scientiarum* zawiera artykuły, powstałe w wyniku krytycznej lektury obu pozycji oraz refleksji nad centralnym zagadnieniem racjonalności wiary. Autorami prezentowanych artykułów są doktorzy, doktoranci i studenci filozofii oraz teologii. Niektórzy z nich uczestniczyli w roku akademickim 2004/05 w wykładzie monograficznym ks. Stanisława Wszółka „Spór o racjonalność wiary”. Toczony wówczas dyskusje znalazły swoją kontynuację w niniejszej publikacji.

Zawarte w obecnym numerze *Semina Scientiarum* prace bardzo różnią się między sobą. Dotyczy to zarówno stylu (od literackiego eseju po studium logiczno–filozoficzne), jak i merytorycznych tez, zawartych w zaproponowanych „rozwiązaniach”. W rezultacie, kluczowy problem racjonalności wiary został przedstawiony z różnych, nie tylko filozoficznych perspektyw. (No, niezupełnie filozo-

ficznych.) Pierwszy tekst, umieszczony w numerze, nie ma charakteru ściśle filozoficznego (chyba że Cz. Miłosza i J. Twardowskiego uznamy za filozofów). Ci, którzy filozofię traktują bardzo „profesjonalnie”, mogą go spokojnie opuścić. Hanna Górka nie odwołuje się bowiem do filozofów, lecz do własnego doświadczenia, dzieląc się z Czytelnikiem osobistymi przeżyciami i przemyśleniami. Zamieściliśmy ten osobliwy tekst, bo oprócz innych walorów, jakie posiada, wyraźnie pokazuje, jak trudno wierzącemu poważnie potraktować teoretyczne rozważania na temat racjonalności wiary.

Obszerny artykuł Roberta Ślusarza zawiera streszczenie pracy S. Wszółka, co umożliwia śledzenie kluczowego problemu nawet tym, którzy jeszcze nie mieli okazji przeczytać tej książki. Zarazem autor artykułu rozwija prezentowaną w niej tezę. Odwołując się do poglądów Koła Krakowskiego, rozważa pytanie: czy (i jak) można uzasadnić samą wiarę w racjonalność wiary? Argumentuje, że każda sfera ludzkiej aktywności – nie tylko akt wiary, ale także rozważania o wierze (tj. wyjściowy przedmiot badań i meta–przedmiot) zakłada udział *ratio*, i to w najściślejszym znaczeniu tego słowa.

Jakub Gomułka podejmuje próbę krytyki sensowności zastosowania „schematu abdukcyjnego” do wyjaśnienia fenomenu wiary religijnej. Korzystając z dorobku późnego Wittgensteina twierdzi, że teista i ateista prowadzą odrębne „gry językowe”, co nie pozwala w obydwóch wypadkach zinterpretować poprzednika rozumowania abdukcyjnego w ten sam sposób. Względne porozumienie między uczestnikami debaty dokonuje się głównie na skutek stosowania reguły tolerancji poglądów strony przeciwnej.

Wojciech Załuski analizuje cztery, wyróżnione przez J. Woleńskiego, postawy religijne z punktu widzenia teorii gier. W swym artykule proponuje nieco inne definicje agnostyka, fideisty, ateisty i teisty niż te, które są przedstawione w *Granicach niewiary*.

Piotr Rudkouski zajmuje się określeniem statusu epistemologicznego tzw. dowodów kosmologicznych Tomasza z Akwinu w kontekście uwzględniającym rozwiązanie Koła Wiedeńskiego, T. Kuh-

na i K. R. Poppera. Konkludując stwierdza, że racjonalny charakter wiary wyraża się nie w tym, iż wiara leży na tej samej płaszczyźnie epistemologicznej, co nauka, ale w tym, że wiara jest wyznaniem, zakładającym poznanie naturalne.

W zeszycie znalazło się także kilka obszernych recenzji: Adam Workowski i Adam Dobrzyński analizują książkę Jana Woleńskiego *Granice niewiary*, Paweł Michalczyk – inne dzieło, poruszające problematykę wiary – *Traktat teologiczny* Czesława Miłosza, z kolei Piotr Cebula omawia pracę Arkadiusza Guta zatytułowaną *Frege i problemy filozofii współczesnej*. Numer zamykają sprawozdania z dyskusji z cyklu „Jaskinia Filozofów”, dotyczącej relacji między nauką a wiarą, oraz z debaty na temat „Zło a prawa przyrody”.

Nie ulega wątpliwości, że bogactwo przedstawionych w czasopiśmie poglądów świadczy o żywotności tytułowego problemu. Można zatem żywić nadzieję, że prace, zawarte w niniejszym numerze *Semina Scientiarum*, zainspirują do nowych, twórczych badań nad racjonalnością wiary. Wszystkim Czytelnikom życzę owocnej lektury.